

Deurne Cogelsplein: VIOE opvolging vondstmelding

Rapport vondstmelding Deurne – Cogelsplein (prov. Antwerpen)

I. Verslaggever:

Dirk Pauwels
Erfgoedonderzoeker Archeologie
VIOE
Jekerstraat 10
3700 Tongeren

II. Identificatie

Provincie: Antwerpen
Gemeente: Antwerpen
Deelgemeente: Deurne
Adres: Cogelsplein
Kadastergegevens: Antwerpen Afd. 29 Sie A, openbaar domein
Toponiem(en): nvt
Naam van de site: nvt
Dossiernummer R & E: 2010/097, dd 29 03 2010

De vondstlocatie ligt aan de zuidzijde van het Cogelsplein, in de hoek van de Turnhoutsebaan en de Grapheusstraat, op 130 m ten zuiden van de St.Fregedanuskerk. De bodem is globaal gekarakteriseerd als OB, d.i. bebouwde gronden. De vindplaats ligt echter tussen restlocaties van Sbm, Sdm, Zbm en Zdm bodemseries, d.w.z. droge tot matig natte zandige gronden en lemige zandgronden met een diepe antropogene humus A-horizont (plaggen), op 30 m ten oosten van de Groot Schijn op een hoogte van ca 5 m TAW.

III. Archeologische nota

De CAI (locatie 366123) toont op basis van de 18de eeuwse kaart van Ferraris (kaartblad Wijnegem) een aaneenschakeling van bebouwing langsheen de armen van het kruispunt gevormd door de Turnhoutsebaan (O-W) en de Lakborslei-Grapheusstraat (N-Z). Deze cartografisch geattesteerde bouwvolumes zijn te dateren tussen de verwoestende Slag van Deurne in 1579 - of eerder nog 1644 als de kerk terug was heropgebouwd en het dorp zich herstelde van de oorlogsschade- en het veldwerk voor Ferraris' kaart. De bakstenen funderingen geregistreerd tijdens de korte archeologische interventie van 25 03 2010 documenteren een bouwfase die bij het begin van de 20ste eeuw werd afgebroken om plaats te ruimen voor de aanleg van het plein genoemd naar burgemeester Cogels (Peeters 2009, 12: foto van het Cogelsplein, begin 20ste eeuw).

Bij de graafwerkzaamheden voorafgaand aan de verlegging van de trambedding op het Cogelsplein – een operatie die kadert in de verlenging van de tramverbinding Deurne-Wijnegem, op zijn beurt deel van het overkoepelende Masterplan Mobiliteit Antwerpen, werden op 80 -100 cm diepte onder het huidige straatniveau bakstenen funderingen blootgelegd. Na een vondstmelding bij de Afdeling Archeologie van Stad Antwerpen verzekerde het VIOE, in overleg met netvermelde afdeling en op vraag van het Agentschap Ruimte & Erfgoed, de archeologische interventie ter plaatse. Vermits de

ondergrens van de bodemingreep was bereikt, beperkte deze ééndaagse activiteit zich tot het leesbaar maken en registreren van de funderingen. Een belangrijke bijdrage hiertoe werd geleverd door de opdrachtgever – De Lijn – die een topograaf ter beschikking stelde.

III.1 Beschrijving

De NO-ZW georiënteerde werkput (foto 1; overzichtsplan in bijlage) is langwerpig van vorm en versmalt aan beide uiteinden. Halverwege de totale lengte van 70 m bereikt de put met 8 m zijn maximale breedte.

In de werkput zijn duidelijk twee, noordwaarts naar elkaar toelopende, bouwvolumes te onderscheiden: hun hoeken liggen in de werkput ca 8,50 m uit elkaar, tegen de noordrand van de werkput bedraagt de afstand tussen de funderingen slechts 5,30 m. Met hun verschillende oriëntatie – ZW-NO voor het oostelijke, WZW-ONO voor het westelijke gebouw - volgen beide volumes duidelijk de curve van de gevelrij aan de zuidzijde van het huidige plein.

Op het breedste punt van de werkput, ongeveer halverwege tussen de uithoeken van beide gebouwen, liggen de gedeeltelijk zichtbare resten van een ronde, opgevulde bakstenen put met een diam. van ongeveer 1,30 m.

De buitenafmetingen van het oostelijk gebouw bedragen 31,30 x 7,30 m. Dwars op de lange ZW-NO buitenfundering sluiten 3 ZO-NW binnenfunderingen aan die het volume in minimaal 4 ruimten verdelen. Haaks op de korte buitenfundering staat een ZW-NO binnenfundering die tegen de noordrand van de werkput aansluit op de muur van een ZW-NO gewelfde ruimte, waarvan de minimum afmetingen 5,50 x 1 m zijn. Met uitzondering van laatstgenoemde fundering (17 cm dik) schommelt de dikte van de funderingen van buiten- en binnenmuren tussen 25 en 27 cm, de bakstenen meten 17x8x4 cm en zijn - voor zover zichtbaar in de bovenste bewaarde metsellaag – hetzij streks & kops geplaatst (1 strekker geflankeerd door telkens 2 koppen) hetzij in 2 rijen strekkers. De breedte van de insteek (?) aan de buitenzijde van de lange ZW-NO fundering bedraagt 15 à 20 cm, d.i. de breedte nodig om de onregelmatig verspreide kleine 'steunberen' tegen de zuidzijde ervan te incorporeren.

De aanwezigheid van een bouwnaad in de lange ZW-NO buitenfundering en een verschil in gebruikte mortel wijzen erop dat het oostelijk gebouw in zijn bewaarde vorm een uitbreiding is van een oorspronkelijk kleinere constructie. De bouwnaad ligt bij de hoek van de middelste ZO-NW binnenfunderingen en de lange buitenfundering (foto 2). De bouw mat aan de zuidzijde oorspronkelijk 15,30 m buitenwerks en was gemetseld met een vrij losse, geelbeige mortel. De koud ertegen gezette fundering droeg een gebouw met een zuidzijde van min. 16 m en met minstens één ZO-NW binnenmuur, en was opgetrokken met een veel hardere witte mortel. Dezelfde witte mortel vinden we ook terug in het bovenvernoemde (kelder?) gewelf (maar niet de muur ervan), in de smalle ZW-NO fundering tussen gewelf en buitenfundering, en over de gele mortel van de buitenfundering heen waar de netvernoemde smalle fundering aansluit op die buitenfundering. Conclusie lijkt dat één of meerdere verbouwing(en) van de oorspronkelijke blok resulteerde(n) in een nieuwe bijbouw van min. 16 m én in een verbouwing met een nieuwe binnenmuur en een nieuw keldergewelf.

De fundering van het westelijk gebouw (foto 3) meet min. 30,70 x 8 m, is 26-28 cm breed en is ook opgetrokken in baksteen gezet in een geelbeige mortel. Ook hier wijken sommige binnenmuren – of delen daarvan – af door hun hardere witte mortel. De dikte varieert naargelang funderingssegment van ca 18 cm tot 26-28 cm. Sommige 'installaties', zoals het (stook?)kanaaltje (2,90 x 0,50 m buitenwerks, 10-15 cm en aan het westelijk uiteinde verbredend tot 30 cm binnenwerks) doorheen de oostelijke buitenfundering (foto 4) of de kleine U-vormige bakstenen aanbouw tegen de zuidelijke buitenfundering (buitenwerks 1,40 x 0,97 m) vertonen een lichtgrijze mortel. Rekening houdend met de

grondverkleuring rondom en de hoeveelheid asse in en om deze beide installaties lijkt een stookfunctie aannemelijk.

Het gebouw is intern op te delen in twee ongeveer gelijke blokken: de oostelijke helft bestaat uit één (en waarschijnlijk twee) groot, bijna rechthoekig vertrek van 15 x 4,50 m, parallel aan de zuidzijde van het gebouw. In één hoek van dit vertrek ligt een kleine rechthoekige ruimte, aan de westzijde afgeboord met een bakstenen vloer van min. 1,50 x 1,20 m (foto 5).

Ongeveer centraal in deze ruimte lag een vierkante constructie van 1,50 x 1,50 m buitenwerks. De westelijke helft wordt d.m.v. vier haaks op de zuidelijke fundering gezette binnenfunderingen verdeeld in vijf smalle ruimten, binnenwerks respectievelijk 1,60m, 2,90 m, 4m, 3,50m en min. 1,50 m breed.

III.2 Interpretatie

De vindplaats gaf de bakstenen funderingen prijs van twee gebouwen georiënteerd op de gevellijn aan de zuidzijde van het plein. Beide gebouwen ondergingen verbouwingen waarvan de aard ons omwille van de beperkte onderzoeksruimte nog ontgaat.

De constructies zijn globaal te dateren tussen 17de eeuw - eerder nog de 18de - en de eerste jaren van de 20ste eeuw, wanneer zij worden afgebroken voor de aanleg van het Cogelsplein. Gezien de aard van de interventie ontbreekt gestratificeerd vondstmateriaal dat de datering zou kunnen verfijnen. Zonder archiefonderzoek naar de bouwgeschiedenis op en rond het Cogelsplein is het niet vanzelfsprekend deze structurele resten te identificeren met historisch geattesteerde gebouwen. Een waardevolle suggestie van Ludo Peeters, conservator van Turninum Volksmuseum Deurne vzw) en kenner van Deurne, in een interview in de Gazet van Antwerpen (www.gva.be/antwerpen/deurne) is om in de funderingen de resten te zien van de Hoeve van de 'Tarara' en de herberg-brouwerij De Gulden Poort. Deze gebouwen zouden al in 1560 worden vermeld. Tijdens zijn plaatsbezoek aan de vindplaats verwees hij naar een foto in Peeters 2009, 18 waarop het Huis van de 'Tarara' is afgebeeld. De oriëntatie van dit huis in verhouding tot de nog net zichtbare zuidelijke dwarsbeuk van de St.Fregedanuskerk op de achtergrond klopt in elk geval met de oriëntatie van de funderingen van het oostelijke gebouw. De brouwerij is dan misschien te herkennen in het westelijke gebouw.

IV. Aanbevelingen

De vondstmelding gaf aanleiding tot de archeologische documentatie van gebouwresten uit de Nieuwe Tijd op het Cogelsplein te Deurne. Vermits de resten zich op de ondergrens van de bodemingreep bevonden, blijven zij *in situ* bewaard onder de nieuwe trambedding. Het is zeker aan te bevelen om bij toekomstige werkzaamheden op het Cogelsplein, waarbij de bodemingreep dieper reikt dan 50 cm onder het huidige loopvlak, te voorzien in archeologisch monitoring/onderzoek. Op deze manier kunnen op zijn minst de onvolledige gebouwplattegronden uit de recentere geschiedenis van Deurne, en mogelijk nog sporen uit een ouder verleden, worden gedocumenteerd.

V. Bibliografie

PEETERS 2009:

Peeters L., Uit vriendschap. Een historische verhalenbundel uit de onderbuik van Deurne-Dorp, s.l., 2009.

VI. Kaart (zie bijlage)

VII. Foto's

Foto 1: overzicht werkput vanuit NO: oostelijk gebouw

Foto 2: bouwnaad (links van de noordpijlpunt) en verschil in mortel in de fundering van het oostelijke gebouw.

Foto 3: overzicht werkput vanuit ZW: westelijk gebouw

Foto 4 : stookkanaal (?) in het westelijk gebouw

Foto 5: bakstenen vloer in het westelijk gebouw

Deurne - Cogelsplein

